

FELSZABADULÁSUNK A SZOVJET HADSEREG RÖPCÉDULÁINAK TÜKRÉBEN

Arokay Lajos hadnagy

Magyarország felszabadításával és a Szovjet Hadsereg felszabadító szerepével foglalkozó, egyébként is gyér magyar irodalom eddig nagyon elhanyagolta az illegális Kommunisták Párt, az antifasiszta, demokratikus egységfrontok, a magyar partizánegységek által kiadott nyomtatványok és ezek között elsősorban a röpcédulák felhasználását és értékelését. Még elhanyagoltabb területet képeznek a Szovjet Hadsereg röpcédulái, amelyeket pedig nagy számban őriznek a múzeumok. Feldolgozásuknak nemcsak hadtörténelmi, de politikai jelentőségük is van, mert talán a legtömörebben mutatják meg egy felszabadító hadsereg arculatát, más, leigázott népek iránti őszinte barátságát. Jelen tanulmány célja az, hogy a szovjet röpcédulák alapján rámutasson a Szovjet Hadsereg hazánk felszabadítása érdekében kifejtett politikai tevékenységének néhány kérdésére.

A röpcédula az agitációs jellegű politikai irodalom egy formája. Feladata agitációs jellegéből fakad: mindig egy bizonyos kérdésben foglal állást, s annak helyességéről vagy helytelenségéről igyekszik a közvéleményt meggyőzni. Feladatának és formájának megfelelően szövege rövid, érthető, egyszerű nyelvezetű, aktuális és mozgósító erejű, tömören, jelszószerűen fejezi ki alapvető mondanivalóját.

A röpcédulák vagy röplapok — vagy ahogy régen nevezték — a röplapok alkalmazása a könyvnyomtatással kezdődött. Később azonban az újságok kiszorították őket.

Hazánkban már a múlt században is sok röplap jelent meg. Gondoljunk csak 1848 március 15-e ismert röpcéduláira, a szabad magyar sajtó első két termékére: a márciusi ifjak 12 pontjára és Petőfi Nemzeti Dalára. A röplapok a múlt század utolsó éveiben kezdtek elterjedni nagyobb méretekben. A szervezkedő munkásmozgalom számára rendkívül alkalmas forma volt arra, hogy követeléseit, jelszavait a legszélesebb tömegekkel megismertesse. Nyomtatása és terjesztése egyszerűbb a nyomtatványok többi fajtáinál. Rugalmas, azonnal reagál az eseményekre, nem kell feltétlenül nyomdai úton előállítani, lehet sokszorosítással is készíteni, vagy egyszerűen kézzel írni.

Háborúban először 1914—18-ban alkalmazták röplapokat. A hadviselő felek kormányai kölcsönösen arra törekedtek, hogy háborújukat

igazságosnak tüntessék fel saját katonáik és az ellenfél előtt. Saját katonáikat így akarták lelkesíteni, az ellenfél hadseregét pedig ezzel kísérelték meg széttűlleszteni. Valójában mindkét részről hódító jellegű, imperialista háborút viseltek, így az agitációs tevékenységet nem támasztották alá a tények, mondanivalóját nem tudományos politikai elvek, a helyzetadta követelmények határozták meg. A rölapok sablonfelhívásokat közöltek, többnyire hadifogságra szólították az ellenfél katonáit. A saját katonáknak szánt rölapok nacionalista, sovíniszta szelleműek voltak, a nemzetek közötti gyűlöletet szították. A hazug tartalom sokszor hazug formát is követelt. A német és az osztrák-magyar hadsereg pl. sokszor ugyanolyan papíron, ugyanolyan formában adott ki röpcédulákat orosz katonák részére, mint amelyeket a bolsevikok terjesztettek. Kommunista, antiimperialista jelszavakat hangoztatva, a nép békevágyát kihasználva próbálták megtevesztetni az orosz katonákat a maguk imperialista céljai érdekében.

A második világháborúban a hadviselő felek agitációs tevékenysége soha nem látott méreteket öltött. A háborús erőfeszítés igénybevette az országok egész anyagi, erkölcsi és politikai erejét a frontokon és a hátszágban egyaránt. A hadsereget anyagi eszközökön kívül tudattal, meggyőződéssel is el kellett látni. A hadseregekben folyó propaganda és agitációs munka jellegét az illető ország társadalmi és politikai rendje, a részeről viselt háború jellege határozta meg. A német fasiszta hadseregben folytatott agitációs tevékenység a fasiszta rablőtörekvések igazolását, ugyanakkor elleplezését is szolgálta. A németiség faji fölényéről, „élettér“ szükségletéről szóló brutális és embertelen hitleri ideológia álszent, tartuffei hanggal párosult, amely a német katonát a népek megmentőjének tüntette fel. A világalalom megszerzésének, a szovjet nép és más népek rabszolgasorba döntésének, országaik kirablásának mohó vágya, az egész világ kifosztásának mohó vágya azonban mindenféle ködösítés ellenére is világosan kitűnt.

A magyar hadseregben folytatott agitáció épp oly hazug és képmutató volt, mint Horthy egész rendszere. Ezek a jellemvonások megmutatkoznak e hadseregek által terjesztett röpcédulák szövegeiben.

A Szovjet Hadseregben más jellege volt a politikai munkának. A Szovjetunió igazságos, honvédő háborút folytatott az emberiség legádázabb ellensége, a fasiszmus ellen. Aki igaz ügyért harcol, annak nem érdeke az igazság elfedése, ellenkezőleg a maga igazát csak a teljes valóság bemutatásával bizonyíthatja. A Szovjet Hadsereg agitációs munkája, így rölapjai is az igazságot tárták fel mind saját katonái, mind az ellenséges ország katonái előtt. Az orosz és ukránnyelvű, katonák és partizánok között terjesztett szovjet rölapok nagymértékben hozzájárultak a szovjet harcosok erkölcsi erejének növekedéséhez, a német, román, magyar és más nyelvű szovjet röpcédulák segítettek ez országok legjobb fiait a helyes út megtalálásában.

Röpcédulákat mindenféle agitációs célra fel lehet használni. A formai és a tartalombeli hasonlóságok méginkább megnehezítik az érté-

kelés nehézségét. Biztos talajt csak a gyakorlat jelent. Mint ahogy az embereket sem aszerint ítéljük meg, mit mondanak magukról, úgy a röplapokat sem szabad aszerint megítélni, mit írnak íróikról. Az igazság próbaköve ebben az esetben is a gyakorlat. A szovjet röpcédulák érveinek, jelszavainak helyességét és igazságát is a gyakorlat, az események, a magyar nép történelmének leggyászosabb évei és az 1945 óta eltelt 10 év nagyszerű felemelkedése bizonyította be.

A Szovjet Hadsereg politikai szervei a Nagy Honvédő Háború első pillanatától kezdve egyik legfontosabb feladatuknak tekintették, hogy az ellenséges hadseregek katonáival megismertessék a háború jellegét, igazi céljait, s rámutassanak azokra az eszközökre, amelyek segítségével megrövidíthetik a sok véraldozatot, pusztulást követelő, s a fasiszta országok szempontjából kilátástalan háborút. Az agitációs munka különféle eszközeit használták fel e cél érdekében, a rádiót, nagyteljesítményű hangszórókat és a háborús viszonyok közt legalkalmasabb eszközt: a röpcédulát.

A szovjet csapatok és partizánegységek a háború tartama alatt nagy mennyiségben terjesztettek röplapokat a magyar katonák között. Ezek a röpcédulák juttatták el a Szovjetunió szavát az Ukrajnába és Oroszországba hajtott magyar katonákhoz, ezek segítségével magarázta meg a Szovjet Hadsereg a magyar népnek és katonáinak a Szovjetunió háborújának igazságát és a Szovjet Hadsereg felszabadító küldetését, amikor az Magyarország területére lépett. Különösen megnövelte e felvilágosító munka jelentőségét az a körülmény, hogy a magyar kommunisták szava a magyar társadalomnak csak egy kis rétegéhez ért el a brutális üldöztetés és a pártmunkában meglévő hiányosságok miatt.

A Szovjet Hadsereg agitációs tevékenységének tartalma a háború különböző időszakában mindig a helyzethez, a lehetőségekhez és a feladatokhoz alkalmazkodott, így természetesen a röpcédulák mondani-valója, érvei és jelszavai az egyes korszakokban mások és mások voltak, illetve módosultak. *A politikai felvilágosító munka alapvető célja az volt, hogy segítse megteremteni a fronton harcoló magyar katonák és ezen túl az egész magyar nép körében a nemzeti függetlenségi harc előfeltételeit.* Az volt a cél, hogy Magyarország felszabadítása kérdésében ne csak a Szovjet Hadsereg fegyverei mondják ki a végső szót, hanem a fronton lévő honvéd is vegyen részt minden rendelkezésére álló eszközzel a német fasiszták és a nemzeti függetlenséget eladó Horthy-klikk elleni harcban. A harc eszközei változtak. Magyarország politikai és katonai helyzetének alakulása új és új utakat nyitott, új helyzeteket teremtett a politikai felvilágosító munka számára.

A Szovjet Hadsereg magyarvonatkozású agitációs tevékenységében *két fő korszakot* különböztethetünk meg az agitáció alapvető célkitűzéseit tekintve. Az első korszak a háború kezdetétől Magyarország német megszállásáig, tehát 1944. márciusáig tart, a második időszak hazánk teljes felszabadításával ér véget.

Nézzük meg, mi volt az egyes időszakokban az agitáció mondani-
valója és célja.

* * *

1941. június 27-én, öt nappal Németország hitszegő támadása után, Magyarország nemzetvesztő kormánya hadat üzent a Szovjetuniónak. Hazánk sorsát egy emberöltő alatt másodszer kapcsolták urai a rabló német militarizmus szekeréhez. A háborúba való beavatkozást sem politikai, sem katonai szempontok nem indokolták, hiszen Magyarországnak semmilyen vitás ügye nem volt a Szovjetunióval, ellenkezőleg a szovjet kormány a háborút megelőző időszakban mindent elkövetett a két ország közötti békés, baráti kapcsolatok kialakításáért. A szovjet kormány a német támadás megindulása után is megtett mindent azért, hogy Magyarország semleges maradjon. Az uralkodó osztályok mégis háborúba vitték a magyar népet, nemcsak azért, hogy új zsákmányra tegyenek szert, hogy a kizsákmányolást a maximálisra fokozhassák és meggazdagodjanak a hadiszállításokon, hanem azért is, mert ott akartak lenni a gyűlölt szocialista hatalom letiprásánál.

1941. júniusától kezdve egyre növekvő mértékben bocsátották a magyar hadsereget Hitler rendelkezésére. A magyar kommunisták és a hazafias nemzeti erők felemelték szavukat Horthy rablőháborúja ellen. A Kommunisták Magyarországi Pártja a moszkvai magyar emigrációval közösen a háborúból való kilépésre, a különbéke kiharcolására, a honvédség hazahozatalának követelésére mozgósította a tömegeket. „Egy katonát sem Hitlernek!” „Ki a háromhatalmi szövetségből!” — követelték a KMP, majd a Békepárt jelszavai 1941-től az ország nyílt német megszállásáig. A magyar kommunisták ebben az időszakban olyan nemzeti demokratikus egységfront megteremtéséért küzdöttek, amely a magyar népre támaszkodva, a nemzet minden antifasiszta erejét egyesítve képes kiharcolni a Hitlerrel való szakítást, önálló, független, demokratikus politikát folytató nemzeti kormány megalakítását, a Szovjetunió elleni háború azonnali beszüntetését.

A Szovjet Hadsereg agitációs tevékenysége összhangban volt ezekkel a célkitűzésekkel. Alapvető feladata ezekben az években az volt, hogy *elősegítse Magyarország kikapcsolását a háborúból, a szovjet földön harcoló magyar katonatömegek meggyőzése és megnyerése útján.*

A magyar nép zöme nem lelkesedett a háborúért, a magyar katona meggyőződés nélkül harcolt és ez a körülmény azt mutatta, hogy a Horthy-korszak iskoláiban, sajtójában, rádiójában és könyveiben úzött nagyméretű Szovjetunió ellenes és sovíniszta propagandamunka nem volt teljesen hatástalan. Milyen tényezők segítették a fasisztákat a magyar katonák lelki megdolgozása terén? Magyarországon a hitleri Németországhoz való közeledés első percétől kezdve tudatos német bálványozás folyt, ugyanekkor mérhetetlenül aljas rágalomhadjáratot vezettek a Szovjetunió ellen.

A második világháború kezdetén elért német sikerek elhitették a magyar uralkodó körökkel, hogy a Szovjetunió szétzúzása csak hetek kérdése lesz és ez a német győzelembe vetett hit megfertőzte a tömegek egy részét is. Hogy megindokolja a Szovjetunió elleni hadüzenetet, a horthysta propaganda a magyarság történelmi szerepéről szónokolt, „a keresztény kultúra és műveltség védelmi harca“ jelszavával vitte a frontra és a partizánok ellen a magyar katonákat. A fronton terjesztett röplapszerű katona-újságok hemzsegték a hazugságoktól, ferdtételektől, a nagy szavaktól, a történelmi demagógiától. „Ezer esztendőn keresztül állottunk nyugat védelmében a vártán“ — mondja a Keleti Front című tábori újság 1942. augusztus 20-i száma. „És ma újra ennek a sorsnak teljesítésére állunk fegyverben...“

„Szebb jövőt“ ígértek a magyar népnek a harc diadalmas befejezése után, a „faj erősödését“ ígérték, „anyagi gyarapodását“, „új világot, ahol a magyarnak is szava lesz“. Dicsőimnuszokat zengtek „a világ legkiválóbb katonájáról“, a német katonáról és a „legyőzhetetlen“ német hadseregről, „amelynek oldalán harcol a magyar is Európa kultúrájáért és civilizációjáért“. Fantasztikus és hátborzongató történetekkel próbálták elijeszteni a katonákat a hadifogságtól, azt állítva, hogy a Szovjet Hadsereg és a partizáncsapatok rettenetes és valógatott kínzásokkal megölnék minden katonát, aki fogságukba kerül.

Bármilyen hazugok és sokszor együgyűek voltak is a fasiszta agitáció érvei, nem lehet azt mondani, hogy hatás nélkül maradtak. A magyar hadsereg tisztjeinek túlnyomó nagy többségére nem csekély befolyást gyakorolt ez a propaganda, és ez nem is csodálatos, hiszen teljesen hamis történelmi és társadalmi szemléletben nevelődtek, és ami a legfontosabb, ellenségesen és idegenül álltak szemben a néppel. A tiszthelyetteseket és a katonákat a politikamentesség nevében az uralkodó osztály legalázatosabb kiszolgálására nevelték, így nem volt nehéz — különösen a háború első időszakában — felszíni jelenségekkel vagy egyszerű hazugságokkal elkápráztatni őket.

A felvilágosító munkára tehát nagy feladat hárult. A következőkben arról lesz szó, milyen kérdéseket vetettek fel a Szovjet Hadsereg által kiadott röpcédulák, hogyan világították meg a háború legalapvetőbb kérdéseit a magyar katonák előtt, hogyan járult hozzá a demokratikus erők növekedéséhez, a fasiszmus elleni fegyveres szabadságharc kibontakozásához ez a politikai agitációs munka?

A Szovjet Hadsereg röpcédulái a háború elejétől a háború végéig állandóan azt hangoztatták a magyar katonáknak: értelmetlen a háború részetre, országotok pusztulását fogja eredményezni, ne folytassátok tovább a hiábavaló vérontást, szakítsatok a németekkel, mert a Hitlerrel való szövetség nemzeti öngyilkosság, ne harcoljatok a Szovjet Hadsereg ellen, amelynek felszabadító küldetése van, s amely a ti népeteket is meg fogja szabadítani a fasiszmus igájától.

A háború első időszakából kevés röpcédula maradt. Az elsők közül legjelentősebb az a röplap, amely Bugyonnij marsallnak a magyar hadsereg katonáihoz és tisztjeihez intézett kiáltványát tartalmazza. A kiáltvány egyszerű, közérthető nyelven magyarázza meg a háború jellegét: a háború a hitleristák részéről rabló háború, amelybe erőszakkal hajtották bele Magyarország népét s amely csak egy maroknyi kalandornak hoz hasznot. A tőkéseknek hoz hasznot, akiknek a háború jó alkalom arra, hogy nyereségüket megsokszorozzák, ugyanakkor a népekre hallatlan szenvedést, éhséget és nyomort zúdít.

Bugyonnij marsall kiáltványa leleplezi a horthysták hazug ígéretését a háború utáni jólétről, amikor kijelenti:

„Mi ezt a háborút... a fasiszta bitorlók végleges megsemmisítéséig fogjuk viselni. Hitler és Mussolini benneteket a szovjet nép legyőzése utáni boldog élettel hitegetnek. Ne higyjétek! Ez hazugság, mert a 200 milliónyi szovjet népet és a világ demokrata országait rabláncra verni nem lehet.”¹

A Szovjetunió igazságot, honvédó háborút folytatott. A Szovjet Hadsereg katonáinak magas erkölcsi, politikai színvonala, az egész hadsereg hősiessége, hite a végső győzelemben, a háború legnehezebb pillanataiban is, abból a tudatból fakadt, hogy a nép szabadságát, magasabbrendű társadalmi és államrendjét védelmezi a rabló céloktól vezetett hódítókkal szemben.

„A Szovjetunióban a föld, a gyár, az üzem és bánya, minden a dolgozó nép tulajdona”² — mondja egy magyar katonákhoz intézett röplap, majd felszólítja a „katonaköpenybe bujtatott magyar munkásokat és parasztokat”, ne emeljenek fegyvert a Vörös Hadsereg ellen, amely a népek szabadságát védelmezi.

Az agitáció egyik jellemző vonása az, hogy különbséget tesz a magyar nép és urai között. A Szovjet Hadsereg egyik sajátossága, hogy megszületésétől kezdve a nemzetköziség szellemében, a más népek iránti tisztelet és megbecsülés szellemében nevelkedett. A nemzetköziség érzése hatja át azt az idézett röpcédulát is, amely a katonaköpenybe bujtatott magyar munkásokról és parasztokról beszél. Egy másik röplap így ír az orosz és a magyar nép viszonyáról:

„Az orosz munkás és földműves barátja a magyar népnek. Mi nem ellenetek, hanem Hitler és magyar bérencei ellen viseljük a háborút.”³

„Ne harcoljatok a munkások és parasztok Vörös Hadserege ellen, amelyik harcol a ti szabadságotokért is.”⁴

¹ Hadtörténelmi Múzeum Nyomtatványtár — 2007.

² Hadtörténelmi Múzeum Nyomtatványtár — 2018.

³ Hadtörténelmi Múzeum Nyomtatványtár — 2004.

⁴ Hadtörténelmi Múzeum Nyomtatványtár — 2002.

Hogy nem voltak hatástalanok ezek a jelszavak, azt szemléltetően bizonyítja a magyar honvédelmi minisztérium „Az ellenséges propaganda és eszközei“ c. kiadványa is, amely nem ok nélkül nevezte a szovjet agitációs tevékenységet az „ellenség hatásos és félelmetes fegyverének”.

A felvilágosító munka egyik központi kérdése a magyar katonák háborúban való részvétele volt. A röplapok elmondták, hogy a Szovjetunió népét és kormányát a békés együttműködési szándék vezette Magyarországgal szemben, amely megnyilvánult az 1940-ben létrejött kereskedelmi szerződés megkötésénél, vagy abban a tényben, hogy a Szovjetunió visszajuttatta az 1848/49-es honvédezlásokat. Magyarország kormánya ennek ellenére Hitler uszáljában, hitszegő módon megtámadta a Szovjetuniót.

„De mi tudjuk, hogy nem szívesen csatázol ellenünk, — mondja a Szovjet Hadsereg röpcédulája a magyar katonáknak, — hogy csak a német ostor kerget halálos rohamra... Mi tudjuk, hogy eszed ágában sincs elpusztulni a németért, hogy élni akarsz, magad javára, családod hasznára, néped boldogságára... Nincs az oroszoknak baja a magyarral; se nektek, se nekünk nincsen okunk arra, hogy egymás fejét beverjük, hogy egymás életére törjünk.”⁵

A magyar nép igazi ellensége saját szövetségese, a hitleri Németország volt. Amíg a magyar katona hazájától távol, idegen rabló érdekeiért ontotta véré, a németek kifosztották országunkat a magyar uralkodó körök segítségével. A magyar föld termését a német fasiszták harácsolták el. A magyar ipar a németek számára dolgozott, a legnagyobb gyárakat és bányákat a németek szereztek meg. Nekik szállítottak a magyar közlekedési vállalatok. A németek egyre otthonosabban mozogtak Magyarországon. Szították a nemzetiségi ellentéteket, hogy annál könnyebben felhasználják a népeket a maguk érdekében. Trianon revíziójának, a Horthy-féle „országgyarapításnak” Magyarország teljes függetlensége lett az ára. A Szovjetunióban élő emigráns magyar kommunisták és magyar írók, a közben hadifogságba került demokratikus érzelmű magyar tisztek és katonák kiáltványaikban, üzeneteikben megismertették a még harcoló katonákkal ezeket a tényeket. A Szovjet Hadsereg nyomdáiban lenyomtatták e felhívásokat és a szovjet repülők eljuttatták a magyar katonákhoz a való helyzetet feltáró és a feladatokat megjelelő röplapokat.

A magyar hadsereg egy része a háború alatt megszálló szolgálatot teljesített. Az ún. rendfenntartó szolgálat valójában azt jelentette, hogy a németek a magyar hadsereget csendőr- és hóhérmunkával bízták meg az ukrán lakosság ellen. A magyar megszálló hadsereg feladata az volt, hogy felszámolja a német hadsereg hátában működő partizánegységeket. A horthysta sajtó, rádió és az egyéb propagandaszervek minden-

⁵ Hadtörténelmi Múzeum Nyomtatványtár — 0594.

féle rágalmakat szórtak a partizánokra, akiket rendszerint „orvlövészeknek“, „kóbor katonáknak“, „bolsevista bandáknak“ neveztek. A Szovjet Hadsereg a megszálló szolgálatot teljesítő magyar egységeket röpcédulákon keresztül világosította fel arról, hogy a partizánok elleni harc teljesen kilátástalan vállalkozás. Beszámoltak a rölapok a partizánvadászatban résztvevő magyar egységek, így például a 108. magyar gyalogdandár veszteségeiről és teljes sikertelenségéről. Megnevezték a röpcédulák azokat a tiszteteket és katonákat, akik kegyetlenkedtek a polgári lakossággal és a legszigorúbb felelősségrevonást helyezték kilátásba. Maguk a partizán csoportok is adtak ki rölapokat, amelyek szerkesztésében néhol magyar partizánok is résztvettek. Ezek a rölapok leleplezték a partizánfogságról terjesztett otromba hazugságokat, hírt adtak a front eseményeiről, felszólították a magyar katonákat, ne kínozzák és ne öljék meg a szovjet polgárokat, mert minden bűnöst kegyetlenül megbüntetnek. „A partizánok figyelmeztetnek“ címmel 1943-ban rölapszerű partizánlap is megjelent, amelyet faliújság gyanánt is lehetett használni.

A rölapok megvilágították, kik azok a partizánok, miért küzdenek. Így pl. a 8. magyar hadtest honvédeihez intézett felhívás a magyar történelemből vett példák segítségével, a magyar katonák számára legértetetőbb módon adott választ ezekre a kérdésekre.

„Tudjátok-e, kik a partizánok, akik ellen küzdötök? Ők a németek által megszállt szovjet terület legkiválóbb emberei, legjobb hazafiai. A szovjet partizánok épp oly hősiessen küzdenek a német elnyomók ellen, mint ahogy Rákóczi kurucjai, vagy mint az 1848-as magyar szabadságharc dicsőséges harcosai küzdöttek. Védik családjukat a német kegyetlenkedéstől, szülőfalujukat és városaikat a fosztogatástól és rombolástól.“

„A magyar számára nem lehet aljasabb szerep a német hóhér szerepénél, amire most titeket felhasználnak.“⁶

Felmerül a kérdés, mit tehetett a magyar katona a háborúnak abban az időszakában, amikor a harcok még a Szovjetunió területén folytak, azért, hogy megmentse az országot az előre látható katasztrófától? A Szovjet Hadsereg két lehetőséget jelölt meg: a hazatérést, vagy a hadifogságot. „Menjetez haza!“ és „Adjátok meg magatokat!“ — ez az a két jelszó, amely végigvonul a Szovjet Hadsereg által kiadott második világháborús magyarnyelvű röpcédulairódalomban. A két jelszó azonban az állandó jelleggel együtt változó tartalmat is foglalt magában, a háború egyes időszakai követelményeinek és a magyar politikai élet alakulásának megfelelően. A két jelszó más tartalmat foglalt magában akkor, amikor a magyar hadsereg még szovjet földön harcolt, mást jelentett akkor, amikor a németek megszállták Magyarországot és amikor

⁶ Munkásmozgalmi Intézet Archivuma IV. 1/1944/4467.

a Szovjet Hadsereg csapásai következtében Románia és Bulgária kivált a háborúból, s ismét módosult akkor, amikor október 15. után pár nappal nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar hadsereg zöme folytatja a háborút Hitler-Németország oldalán.

1942. január végén tartották meg a magyar hadifoglyok első konferenciáját. A konferencia végén a résztvevők határozatot hoztak, amelyet röpcédula formájában ismertettek meg a magyar hadsereg tagjaival.

„Elérkezett az idő, mikor a magyar népnek fel kell emelnie a szavát. Hangozzék fel erőteljes szava, követelje a háború azonnali befejezését, a magyar hadseregnek hazájába való azonnali visszaküldését”⁷ — mondja a kiáltvány többek között.

Egy másik, 1942. júniusi röplap így buzdítja a magyar katonákat:

„Vessetek véget a háborúnak! Követeljétek, hogy küldjenek benneteket haza!... vagy gyertek át hozzánk, oroszokhoz.”⁸

1942. július 8-án kelt levelükben így írnak a fogságba került honvédek még harcoló bajtársaikhoz:

„Ha nem engednek haza benneteket, gyertek át fogságba...”⁹

A hazatérés követelése ebben az időszakban — 1941-től 1944-ig — azt jelentette: ki kell harcolni, hogy a kormány vonja vissza a magyar hadsereget a Szovjetunióból. A jelszó reális volt, hiszen a háború a magyar nép széles rétegei előtt ellenszenves volt, a demokratikus erőknek az a követelése, hogy a magyar kormány kössön különbékét, hogy Horthy ne adjon katonát a németnek, széles tömegeket hatott át, és ez a követelés Budapesten 1942-ben nagy tömegtüntetéseken jutott kifejezésre. A jelszó egyszerű és világos volt, s érthető a magyar katonák számára, akik között általánosan el volt terjedve az a nézet, hogy „a háború nem magyar érdekekért folyik, hogy a magyaroknak ehhez abszolúte semmi közük nincs”¹⁰ — amint ezt egy 1942. decemberében kiadott, s a 2. hadsereg hangulatáról szóló jelentés is beismerte.

A demokratikus erők gyengesége miatt ezt a célkitűzést nem sikerült elérni. A fronton küzdő, vagy a partizánok ellen harcoló magyar katona számára a hadifogság jelentette az egyszerűbb és célravezetőbb megoldást, ha nem akart harcolni tovább a tőle teljesen idegen érdekekért. A röplapok nagy részének az volt a végső célja, hogy meggyőzze a magyar katonákat arról, hogy a maga, családja és hazája érdekében adja meg magát a Szovjet Hadseregnek.

A hadifogságra való felszólítás nem új vonás a háborús röpcédulák történetében, s nem is csak a Szovjet Hadsereg agitációjában szerepelt. Már az első világháború idején röplapok tízezreivel árasztották el

⁷ Hadtörténelmi Múzeum Nyomtatványtár — 2000.

⁸ Hadtörténelmi Múzeum Nyomtatványtár — 0593.

⁹ Hadtörténelmi Múzeum Nyomtatványtár — 0595.

¹⁰ Rákosi Máttyás: A magyar jövőért. Szikra. 1945. 173. o.

egymást a hadviselő felek, amelyekben átállásra szólították fel az ellenfél katonáit.

A második világháború azonban különbözött az elsőtől abban, hogy a résztvevők egy része, így a Szovjetunió és szövetségesei igazságos háborút viseltek, míg Hitler-Németország és csatlósainak harca igazságtalan rablójellegű volt, az emberi haladás ügyét gátolta. A Szovjet Hadsereg hadifogságba hívó felszólításai ezért nem egyszerűen csak esz-közei voltak az ellenfél hadereje szétbomlasztásának, hanem hatásukban valóban a magyar nép érdekeit szolgálták.

Megnehezítette a magyar katonák tömeges átállását, hogy a horthysta propaganda rémítő képet festett a szovjet hadifogságról. Beszéltek agyonlövésről, megkínzásról, de legjobb esetben is Szibériával ijesztgették a honvédeket. A Szovjet Hadsereg nagy tömegben terjesztette azokat a röplapokat, amelyek a hadifoglyokkal való bánásmódról, a hadifoglyok életéről tudósította a magyar katonákat.

A Vörös Hadsereg parancsnoksága orosz- és magyarnyelvű front-átlépő igazolványokat szórt le, amelyen a következő szöveg volt:

„Magyar katonák! Mindenkinek, aki átjön a Vörös Hadsereg oldalára, biztosítjuk az életet, a jó bánásmódot és a hazatérést a háború befejezése után.”

Közölték a röplapok a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsának 1941. július 1-i, hadifoglyokra vonatkozó rendeletét. Később 1944. április 29-én megjelent Zsukov marsall parancsa a magukat önként megadó magyar tiszteknek és katonáknak nyújtandó kedvezményekről. Nagy tömegben adta ki a Szovjet Hadsereg a hadifogságba került magyar katonák üzeneteit, felhívásait tartalmazó röplapokat. Röplapok útján tudatták egyrészt az otthoniakkal, hogy jól vannak, emberségesen bánnak velük, másrészt felhívták még harcoló bajtársaikat, adják meg ők is magukat a Szovjet Hadseregnek vagy a partizánoknak, járuljanak ezzel is hozzá a háború megrövidítéséhez.

A gyakorlatban bebizonyosodott, hogy a törvényekben lefektetett jogokat és a röplapokon ígért bánásmódot megkapták a hadifoglyok. A Szovjet Hadsereg tisztjei és elsősorban a magyar emigráns kommunisták mindent megtettek azért, hogy politikai nevelő munkával világos képet fessenek a hadifoglyok elé a nemzetközi és hazai helyzetről, a háború okairól és céljairól, s főleg a magyar hazafiak kötelességeiről. Rákosi, Révai, Farkas, Vas elvtársak és mások előadásokat, tanfolyamokat tartottak a hadifogolytáborokban és a partizániskolákon. A Szovjet Hadsereg vagy a partizánok fogságába került magyar katonák közül igen sokan maguk is csatlakoztak a fasizmus elleni küzdelemhez, fegyverrel a kézben, vagy a politikai nevelőmunka eszközeivel küzdöttek a magyar nép felszabadításáért. A Szovjet Hadseregben harcoló magyarok, az átállt vagy fogságba került és az antifasiszta harcot vállaló

magyar tisztek és katonák, a hadifogságból a partizánmozgalomig eljutott magyar katonák százainak tevékenysége elválaszthatatlan a felszabadulás nagy művétől.

*

1944 a Szovjet Hadsereg tíz csapásának éve volt. Ezek a csapások teljesen megtisztították a Szovjetunió területét a fasiszta megszállóktól és azt eredményezték, hogy a Szovjet Hadsereg csapatai visszaállították a Szovjetunió államhatárát, s ellenséges földön folytatták a fasiszta német hadsereg üldözését és szétverését. Elérkezett az ideje annak, hogy a Szovjet Hadsereg valóra váltsa azt a célkitűzést, amelyet Sztálin elvtárs 1941. július 3-i rádióbeszédében így jelölt meg:

„A fasiszta elnyomók ellen vívott és az egész népet felölelő Honvédő Háborúnak nemcsak az a célja, hogy az országunk fölött tornyosuló veszélyt megszüntesse, hanem az is, hogy segítsük Európa minden népét, mely a német fasiszmus igája alatt nyög.”¹¹

A Szovjet Hadsereg 1944 tavaszán eljutott a Kárpátokig, délen pedig Románia határáig. Csapásai következtében megingott a fasiszta államok blokkja. Hitler megmaradt szövetségesei körében, a román, a finn, a bolgár és a magyar uralkodó körökben is világossá vált, hogy a háború elveszett. Sztálin elvtárs 1944. május 1-i parancsában, amelyet magyar nyelvű röplapok is ismertettek, így jellemezte Németország csatlósainak helyzetét:

„Ezeknek a német fasiszta bérenceknek, kiknek országait a németek megszállták, vagy most szállják meg, ma már lehetetlen fel nem ismerniök, hogy Németország elvesztette a háborút. Románia, Magyarország, Finnország és Bulgária számára csak egy lehetőség van a katasztrófa elkerülésére — a németekkel való szakítás és a háborúból való kilépés. Aligha lehet azonban arra számítani, hogy ez országok mostani kormányai szakítani tudnak a németekkel. Nyilvánvaló, hogy ez országok népeinek maguknak kell kezükbe venniök a német járom alól való felszabadításuk ügyét. És minél hamarabb ismerik fel ez országok népei, hogy milyen zsákutcába vezették őket a hitleristák és minél hamarabb tagadnak meg minden segítséget, melyet saját országukban a német leigázóknak és azok quislingista csatlósainak nyújtanak, annál kevesebb háborús áldozat és kár lesz osztályrészük ezeknek az országoknak, annál inkább számíthatnak a demokratikus országok megértésére.”¹²

A végelgyengülésben szenvedő hitleri Németország 1944. március 19-én újabb brutális lépésre szánta el magát, hogy még egy időre eltolja kikerülhetetlen végső vereségének napját. A német csapatok ezen a napon megkezdtek Magyarországot megszállását. A német fasiszták még

¹¹ I. V. Sztálin: A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Szikra, 1949. 11—12. o.

¹² Munkásmozgalmi Intézet Archivuma IV. 1./1944/V/4378.

több élelmet, még több hadianyagot és még több magyar katonát akartak kisajtolni az országból, hogy pótolhassák a fronton elszenvedett hatalmas veszteségeiket.

A németellenes, nemzeti függetlenségi harcnak ezekután már túl kellett nőnie a különbéke követelésén és fegyveres felkelésbe kellett átsapnia. A katasztrófa elkerülésére egyetlen lehetőség állt a magyar nép előtt: kézbevenni a német járom alóli felszabadulás ügyét, szembefordulni a német fasisztákkal, támogatni a Szovjet Hadsereget.

A Szovjet Hadsereg politikai agitációs tevékenysége 1944-ben már nemcsak arra irányult, hogy Magyarország háborúból való kikapcsolását segítse elő, hanem arra is, hogy támogassa a hazafias erőket a faszizmus elleni fegyveres harc előkészítésében, ezáltal megkönnyítse Magyarországnak a „hitleri Németországgal való szembefordulását. Az egész népre és a magyar hadsereg hazafias elemeire kiterjedő, fegyveres anti-fasiszta harc feltétlenül megrövidítette volna a háborút, sok érték elpusztulásától mentette volna meg az országot, s hazánk előbb csatlakozhatott volna a szabadságukért harcoló demokratikus országok táborához.

A Szovjet Hadsereg mindent elkövetett azért, hogy megmutassa a magyar katonáknak ez egyetlen járható utat.

1944-ben a Szovjet Hadsereg abba a helyzetbe jutott, hogy fegyveres erőivel szakíthatta le Németország oldaláról szövetségeseit. A megvert német seregek özönlöttek nyugat felé, elkerülhetetlen volt, hogy a hadszíntér a Szovjetunió határain túlra, a leigázott országok és a hitleri koalíció országainak területére tevődjek át. A Szovjet Hadsereg előretörése egyúttal azt is jelentette, hogy közeledett ez országok népeinek felszabadítása. De egyáltalán nem volt mindegy a leigázott népek szempontjából, milyen körülmények között történik a felszabadítás. Közömbösek lehetnek-e a csatlós országok katonái azzal a ténnyel szemben, hogy a háború ezután saját országuk városait, földjét pusztítja? Várhatják-e az elnyomott népek tétlenül, hogy a háború elvonuljon fejük felől?

A Horthy-klikk a kilátástalan helyzet ellenére is folytatta a harcot és március 19-e után még szorosabbra odakötötte az ország sorsát Hitler-Németországhoz. Uralma ideig-óráig való meghosszabbítása érdekében a kirajzolódó katasztrófa előestéjén ellenállás nélkül tűrte a német megszállást, a magyar gazdasági életet és közlekedést teljesen Hitler háborújának szolgálatába állította, újabb hadosztályokat bocsátott a németek rendelkezésére, amelyek nagyrésze 1944 nyarán elvérzett Galiciában.

A Horthy-klikk ebben a helyzetben ismét felmelegítette a régi jelszót: a magyar határok védelmének jelszavát. Most, hogy a háború az ország határához érkezett, még nagyobb erővel fújták: „a magyar katona a Kárpátokban hazáját védi“. Német-magyar közös határvéde-

lemről fecsegték, azzal magyarázták az ország német megszállását, hogy Hitler a Kárpátokat segít megvédeni. A „honvédelmi háború“ jelszavával akarták a magyar katonákat lelkesíteni a harc folytatására.

Milyen módon próbálta az ország határán álló Szovjet Hadsereg politikai-agitációs munkája a magyar katonákat meggyőzni a további harc értelmetlen voltáról? Mindenekelőtt azzal, hogy röpcédulákon lefestette a front helyzetét.

A rölapok ismertették a honvédek előtt az európai hadihelyzetet, s ennek teljes kilátástalanságát a németekre és szövetségeseikre nézve. Beszámoltak az angol-amerikai csapatok partraszállásáról, előnyomulásukról Franciaország területén. Ismertették a szovjet csapatok sikereit, így pl. a finnországi Mannerheim-vonal szétzúzását, a Leningrád köré épített német erődítmények elfoglalását, a Belorussziában aratott nagy győzelmeiket, a Dnyeperen és Dnyeszteren való átkelést, azt a tényt, hogy a Szovjet Hadsereg román területen áll, s Lengyelország felszabadításához lát hozzá. Adatokat közöltek a magyar hadsereg veszteségeiről, amelyet a júliusi—augusztusi galíciai harcokban szenvedett el. A röpcédulák feltárták a magyar katonák előtt a hitleristák ama szándékait, hogy Magyarországot tegyék meg hadszíntérnek. „A magyar néphez!“ című kiáltvány, amelyet a Szovjet Hadsereg parancsnoksága intézett a magyar hadsereg tisztjeihez és katonáihoz, így világítja meg ezt a kérdést:

„Magyarok! Már halljátok a közeledő Vörös Hadsereg ágyúinak döngését. Az Oroszországban szétvert német hadosztályok maradványai nem német, hanem idegen földön keresnek menedéket. A németek most Magyarországot teszik meg hadszíntérnek!

Magyarok! A Vörös Hadsereg nem tűrheti, hogy a szétzúzott német hadosztályok a teljes pusztulás elől a Ti országotok területére meneküljenek. A Vörös Hadsereg nem tűrheti, hogy Magyarország továbbra is résztvegyen a német háborúban. Nekünk, oroszoknak nem kell a Ti földetek. Oroszország nagy és hatalmas. Van nekünk elég földünk. Társadalmi rendünket sem akarjuk rátok erőszakolni. Hogy Magyarországon milyen legyen a társadalmi rend — ez a Ti dolgotok.

De a német zsványokkal, akik országunkban és Európa más országaiban vérben gázoltak, végeznünk kell. A németet verní fogjuk, ahol találjuk. Verní fogjuk mindaddig, amíg véglegesen meg nem semmisítjük. S minél hamarabb végzünk vele, annál kisebb lesz a háború pusztítása országotokban.¹³

A szovjet rölapok szétzúzták azt a hiedelmet, hogy a magyar hadsereg a Donnál és a Kárpátokban honvédő háborút folytat. Bebizonyították, hogy a magyar katona a Donnál is Hitlert védte és a Kárpátokban is Hitlert védi, aki Magyarországot saját léte meghosz-

¹³ Munkásmozgalmi Intézet Archivuma IV. 1./1944/4429.

szabbitásának érdekében hadszintérré teszi. A „határvédelem“ kérdé-
sével foglalkozó röpcédulák bebizonyították azt is, hogy a magyar
katona nem folytat honvédelmi háborút a Szovjetunió ellen már csak
azért sem, mert az nem akarja Magyarországot meghódítani. A Szov-
jet Hadsereg csak egyet akar:

„megsemmisíteni azt a hitleri uralmat, amely rabszolgájává tette
Európa sok népe között a magyar népet is“.¹⁴

A határvédelem szólama nemcsak politikailag, de katonailag is
teljesen ésszerűtlen volt. A hároméves háborúban elvérzett a magyar
hadsereg jelentős része. 1944 kora őszén Magyarországnak nem volt
komoly, ütőképes hadserege ahhoz, hogy az Uzsoktól Ujvidékig ter-
jedő frontot megvédje. A német hadseregeknek, amelyet katasztrófa
katasztrófa után ért, már saját országa védelmére sem volt elég ereje.

Horthyék abban bíztak, hogy a Kárpátok és az ott kiépített Árpád-
vonal áttörhetetlen akadályt jelent majd a Szovjet Hadsereg számára.
A szovjet röpcédulák józan kérdéssel fordultak a „Kárpát ormán
álló“ magyar katonákhoz: „A Vörös Hadsereg veri és kergeti maga
előtt Hitler rablóhadát. Megállhat-e a Kárpátoknál?“ Az erődítmények
egész sorát törték át a szovjet csapatok, miért éppen az Árpád-
vonalnál torpantak volna meg, amely sokhelyütt nem volt egyebé
egyszerű földhányásnál. Ez a remény nyilvánvalóan csak a józan ítélő-
képességüket elvesztő csodavárók agyában születhetett meg.

Az ország védelmét ebben az esetben nem is a határok megvédése
jelentette. Az igazi honvédelem az lett volna, ha Magyarország szakít
a németekkel, kikapcsolódik a háborúból és maga is a fasiszták ellen
fordítja fegyvereit.

Erre a döntő lépésre szólítják fel a magyar hazafias tisztek és
katonák a honvédeket. Felhívásuk a következőket mondja:

„Vegyétek ti a kezetekbe a magyar nemzetiszínű lobogót. Szolgál-
játok alatta híven az egyetlen, igaz magyar ügyet: népünk szabad-
ságát és függetlenségét!

Ahol tehetitek, vegyétek fel a harcot a némettel, hazánk ősi ellen-
ségével!

Ahol nem lehet fegyvert fogni a német ellen, gyertek át a Vörös
Hadsereghez, mely a mi ellenségünkre, a németre méri csapásait!
Magyar tiszt és katona bajtársaink!

Ne várjatok előljáróitok parancsára!

Cselekedjétek öntevékenyen, szervezett csoportokban!

A haza minden előtt!“¹⁵

A Szovjet Hadsereg parancsnoksága így szólt a magyar néphez:

„Magyarok! Harcra fel a német ellen hazátok szabadságáért
és függetlenségéért! Verjétek a németet! Szervezzetek partizán-

¹⁴ Munkásmozgalmi Intézet Archivuma IV. 1./1944/4474.

¹⁵ Hadtörténelmi Múzeum Nyomtatványtár — 1983.

csapatokat! Akadályozzátok meg a német katonaszállításokat! Ne adjatok a németnek kenyeret! A raktárakból tűnjön el az élelmiszer, hogy a német ne ehesse!

Honvéd tisztek és katonák! Ne menjetek a frontra! Ne teljesítétek se a németek, se a hazaáruló német zsoldosok parancsait! Ne harcoljatok a Vörös Hadsereg ellen! A Vörös Hadsereg a Ti ellenségeket pusztítja! Lázadjatok a németek ellen! Gyertek át a Vörös Hadsereg oldalára! Halál a német hódítókra!¹⁶

A Szovjet Hadsereg által kiadott röpcédulák a magyar hadsereg különböző rétegeihez szóltak, olyan hangon és olyan tartalommal, amely a legérthetőbb volt e rétegek számára. A tisztekhez józan mérlegeléssel, a háború sorsát eldöntő tényezők számbavételével, a haza iránti felelősség őszinte érzésével fordultak a hadifogságban lévő hazafias magyar tisztek. „A magyar hadsereg tisztjeihez“ című kiáltványuk 1944. március 19. után megmutatta a hadviselő felek valódi erőviszonyait és megkísérelte meggyőzni a hadsereg sorsáért elsősorban felelős tiszteket, hogy a hazafias kötelesség útjára lépve szakítsanak a német fasisztákkal, álljanak át egységükkel a Szovjet Hadsereg oldalára, mert ezzel is megkímélik az országot attól, hogy pusztító csaták színterévé váljék.

A Kárpátokon álló 1. magyar honvédhadsereg tábornokaihoz a Szovjet Hadsereg parancsnoksága intézett felhívást. A felhívás emlékeztette őket arra, hogy már a német tábornokok Hitler-ellenes merénylete is bizonyítja a fasiszta Németország teljes széthullását. A hadihelyzet és a magyar csapatok hangulatának ismerete, s az a tudat, hogy a németek Magyarországot hadszíntérré teszik, a magyar tábornokok felelősségét megnöveli. A felhívás figyelmeztet erre a felelősségre, felszólítja a honvédsereg parancsnokait, ragadják kezükbe a kezdeményezést a veszttel háború befejezésére, tegyék le a fegyvert a Szovjet Hadsereg előtt.

„A megadás nem szégyen! Nem a magyar zászlót hagyják el, hanem Hitler horogkeresztes lobogóját... Sőt állíthatjuk, hogy éppen ezzel a cselekedetükkel emelik fel a Hitler által sárbatiport magyar lobogót.“

„Tábornok Urak! Önökön múlik, hogy mi lesz a magyar honvédhadsereg és hazájuk sorsa: pusztulás Hitler örületéért a háború utolsó napjaiban, vagy élet és jobb jövő, ha idejében szakítanak Hitlerrel és híveivel.“¹⁷

A felhívások nem voltak hiábavalók. A magyar katonák legjobbjai a hadifogságot választották. „A szovjet Tudósító Iroda hivatalos jelentései nap-nap után beszámolnak arról, hogy a frontra kényszerített magyar katonák önként átjönnek a Vörös Hadsereg oldalára. Ezek a katonák a legkülönbözőbb változatban mondják el, hogy átláttak a szítán, jól tudják, hogy a háborút Hitler elvesztette, hogy őket azért hajtot-

¹⁶ Munkásmozgalmi Intézet Archivuma IV. 1./1944/4429.

¹⁷ Munkásmozgalmi Intézet Archivuma IV. 1./1944/4473.

ták a frontra, hogy otthon a német kényemesebben harácsolhasson, erőszakoskodhasson az asszonyokkal és nyugodtan rabolhassák ki az országot¹⁸ — írta Rákosi Mátyás elvtárs 1944 májusában. Ugyanakkor megszorodtak a szökések és sok magyar katona csatlakozott a Kárpát-Ukrajnában működő partizánegységekhez.

1944 augusztusában Magyarország további sorsa szempontjából nagy jelentőségű események történtek. A Szovjet Hadsereg augusztusban végrehajtott hetedik csapásának eredményeképpen Hitler volt szövetségesei — Románia és Bulgária — fegyverszüneti egyezményt kötöttek a Szovjetunióval. A román nép börtönbevetette Antonescut, Hitler ügynökét és megkezdte a németek kiverését Romániából. Egy nap múlva Bulgária is követte a román példát. 1944. augusztus 26-án a bolgár kormány a szigorú semlegesség mellett döntött és felszólította a német csapatokat, távozzanak Bulgária területéről, ellenkező esetben a bolgár haderő lefegyverzi őket. Szeptember 8-án Bulgária is hadatüzent Németországnak. A romániai és bulgáriai események méginkább kiélezték a helyzetet Magyarországon. A 7. csapás sikere megnyitotta az utat Magyarország felé. Hitler déli frontja alapján megrendült, s ez új, kedvező helyzetet teremtett és új lehetőségeket nyújtott arra, hogy Magyarország a lehető leggyorsabban és legkevesebb áldozattal kiugorjék a háborúból.

A szovjet röpcédulák beszámoltak ezekről az eseményekről a magyar katonáknak. Romániát és Bulgáriát követendő példának állították a honvédek elé. Ráműtattak arra, hogy Magyarországot is meg lehet még menteni hasonló határozott cselekedetekkel.

„Magyar tisztok és katonák!

Olaszország, Románia és most már Bulgária is a német ellen fordult. Csak a magyar pusztul tovább a végüket járó német bitangokért!” — mondja egy röplap, majd a következő felhívással fordul a magyar tisztokhoz és katonákhoz:

„Szakítsatok a német haramiákkal!... Menjetez haza! Magyar tisztok! Alljatok a reátok bizott legénység élére. Vezessétek őket haza! Űzzétek ki a németet országotokból! Alakítsatok demokratikus kormányt! Ez Magyarország megmentésének egyetlen útja.”¹⁹

Mik az új vonások ezenél a jelszavaknál? Először, teljesen elmaradtak a megadásra, a hadifogságra vonatkozó felhívások. Másodsor, megmaradt, de teljesen más értelmet kapott a „menjetez haza” jelszó. A háborúból való kilépés e rendkívül kedvező pillanatában a magyar hadsereg egyidejű fegyveres fellépése döntő jelentőségű lett volna. A Szovjet Hadsereg ebben a helyzetben nem akarta fegyverletételi felhívásokkal gyengíteni a hadsereget, másrészt ezzel is az aktív cselekvés szükségességére hívta fel a figyelmet. A magyar hadsereg egyöntetű aktív német-

¹⁸ Rákosi Mátyás: 1. m. 264. o.

¹⁹ Munkásmozgalmi Intézet Archivuma IV. 1./1944/VIII/4392.

ellenes fellépése — az adott helyzetben ez lett volna a legcélravezetőbb megoldás. Ezt az aktív fellépést igyekezett a Szovjet Hadsereg elősegíteni a másik jelszóval is, amely azt javasolta a magyar hadseregnek, hogy menjen haza. Ez a felhívás nem azt jelentette, mint a háború első éveiben, amikor tartalma az volt: „követeljétek, hogy a kormány vígyen haza benneteket”. Nem is azt jelentette, mint 1944 tavaszán és nyarán: „menjete haza és vegyétek fel a harcot a németekkel ott, ahol tudjátok”. 1944 augusztusa után ez a jelszó azt jelentette: verjétek ki a németeket Magyarországról.

Az 1944 márciustól október második feléig — Szálasi hatalomrajutásáig — terjedő időszak alatt a demokratikus erők kísérletet tettek arra, hogy a magyar hadsereget bevonják a fegyveres antifasiszta harcba. A román és bulgár fegyverletétel két részre osztotta ezt a korszakot. Az ország német megszállása után *először* nyílt lehetőség arra, hogy a magyar hadsereg egyes alakulatai hazatérve a frontról, csatlakozzanak az érlelődő fegyveres ellenállási mozgalomhoz, lendületet adjanak neki, s egyik legkomolyabb fegyveres erővé váljanak. 1944. augusztusában új helyzet állt elő. Rendkívüli kedvező alkalom és egyben *utolsó* alkalom adódott arra, hogy a magyar hadsereg *egységesen*, egyöntetűen lépjen fel a hitleristák ellen, kihasználva a Szovjet Hadsereg gyors előnyomulását és az országban tartózkodó német erők gyengeségét.

Egy 1944. szeptember 1-én kiadott röplap így szólt a magyar táborkokhoz, tisztékhez és katonákhoz:

„Magyarország teljes katonai összeomlás előtt áll! Az utolsó percben döntő lépésre kell elszánniok magukat: szakítani Hitler-Németországgal.

Az Önök kezében van az erő, a fegyver és a szervezettség. Önök Magyarországon többen vannak a németeknél, erősebbek náluk.

Cselekedjenek!

Ne várják meg a teljes katonai összeomlást!

Döntsék meg a népellenes Lakatos-kormányt!

Létesítsenek demokratikus kormányt, amely megmentheti Magyarországot az összeomlástól!²⁰

A szovjet fogságban lévő demokratikus magyar tiszték is ebben a szellemben fordultak a magyar tisztékhez 1944. augusztus 26-i felhívásukban. A háború utolsó felvonásában a honvédségnek csak egy szerepe lehet — írták,

„Hazamenni és otthon rendet teremteni!

Miből áll ez?

1. Kiverni a németeket, akik Ausztria felől jönnek, hogy féken tartásák a magyar népet és kirabolják az országot, mielőtt a felszámolás befejeződik.

²⁰ Munkásmozgalmi Intézet Archivuma IV. 1./1944/4418.

2. Leszerelni a Románia és Jugoszlávia felől menekülő német csordákat...
3. Demokratikus kormányt alakítani, amellyel tárgyalnak a győztes szövetségesek.²¹

1944. szeptember 16-án több mint 40 hadifogoly tiszt levéllel fordult az 1. magyar honvédhadsereg parancsnokához, Dálnoki Miklós Béla vezérezredeshez. A levelet három hadifogoly tisztből álló küldöttség juttatta el hozzá. Mivel a következő napokban válasz nem érkezett és a küldöttek sorsa is ismeretlen volt, a hadifogoly tisztok kérésére a Szovjet Hadsereg röplapon ismertette a levél szövegét.

Az új helyzet adta lehetőségek és feladatok felismerését tükrözi e levél is. Jelentősége nagyobb volt minden más, ez időszakban megjelent röplapnál. Magyar tisztok írták, szubjektív, felelősségteljes hangon. Jelentős volt azért is, mert közvetlenül fordult a legjelentősebb magyar katonai erőhöz, az 1. magyar hadsereghez. Felhívta a figyelmet a hadsereg helyzetéből adódó rendkívüli felelősségre.

A felhívás bevezetéseképpen leszögezte, hogy Németország katonailag és politikailag egyaránt döntő vereséget szenvedett. Rámutatott arra, hogy Magyarország Hitler oldalán a teljes pusztulás szélére sodródott és a háború minden borzalma fenyegeti. De meg lehet menteni az országot. Az ország sorsa most az 1. magyar hadsereg kezében van — mondja a felhívás.

„Magyarországot csak a Kárpátokban álló 1. magyar hadsereg mentheti meg. Úgy, hogy Nagyméltóságod nem vár parancsra, hanem parancsot ad arra, hogy a vezetése alatt álló hadsereg menjen haza és verje ki Magyarországról a német megszállókat. Ma, amikor már szinte az egész világ Hitler ellen harcol, a magyar honvédség támadó fellépése elenyésző véráldozattal kiharcolhatná Magyarország függetlenségét és harcával ismét felemelné Magyarországot a világ szabadságszerető népeinek közösségébe.“²²

Miklós Béla vezérezredesnél a felhívás süket fülekre talált. Horthy kormányzó, Lakatos miniszterelnök és a hadsereg parancsnokai látták már, hogy Németország elvesztette a háborút, hogy a harc továbbfolytatása céltalan vérontás, hogy a honvédség hátvéd gyanánt elpusztul ebben a küzdelemben, de féltek a nyílt szakítástól. Azt remélték, hogy végső esetben kiegyeznek a nyugati hatalmakkal és az ország angol-szász megszállás alá kerül.

Miklós Béla ugyanilyen magatartást tanúsított. Az 1. magyar hadsereget nem vezette a németek ellen, nem kötött fegyverszünetet a Szovjet Hadsereggel. Ahelyett, hogy a kezében lévő erőt harcban vitte volna

²¹ Hadtörténeti Múzeum Fényképtár 1954—11/92. 22—23.

²² Munkásmozgalmi Intézet Archivuma 180/a/1944/IX/2494.

a németek ellen, október 16-án Szálasi hatalomra kerülése után hadseregét elhagyta és személyi kíséretével átment a szovjet csapatokhoz.

Közben megkezdődött a kilencedik csapás végrehajtása, amelynek az volt a feladata, hogy kikapcsolja Magyarországot a háborúból és Németország ellen fordítsa. 1944. szeptember végén a Szovjet Hadsereg csapatai átlépték a magyar határt. A politikai szervek előtt új feladat merült fel: meg kellett világítaniok a magyar nép és a honvédek előtt a Szovjet Hadsereg felszabadító szerepét, el kellett oszlatni azt a bizalmatlanságot és szorongást, amely a nagy várakozás mellett élt a tömegek egy részében, amelyet meg tudott fertőzni a horthysta, később pedig a nyilas propaganda féktelen és hisztérikus hírverése.

A Szovjet Hadsereg a háború kezdetétől bizonyította a magyar katonáknak az agitáció különféle eszközeivel, így a rölapok segítségével is, hogy a Szovjetuniónak soha nem voltak hódító szándékai Magyarországgal szemben, s a Szovjet Hadsereg akkor sem a magyar nép ellen küzdött, amikor a magyar katonák orosz területeken harcoltak, hanem közös ellenségeik, a fasiszták ellen. Most, hogy az ellenség üldözése közben a hadszíntér Magyarországra tevődött át, a Szovjet Hadsereg parancsnoksága a magyar néphez fordult, hogy felvilágosítsa, mi tette szükségessé azt, hogy a magyar földre lépjen, milyen célok vezérik. E felvilágosító munka fő érvei a következők voltak: a szovjet seregek Magyarország területére való benyomulását kizárólag hadiszempontok tették szükségessé; a Szovjet Hadsereg nem akarja meghódítani Magyarországot valamely részét; nem akarja megváltoztatni a fennálló társadalmi rendet, mint a magyar nép felszabadítója harcol Magyarországot területén.

Röpcédulákon felhívással fordult a frontparancsnokság Magyarország felszabadított részeinek lakosságához. Mit tartalmaztak ezek a felhívások? A lakosság nyújtson támogatást a szovjet csapatoknak, tartsa be a megállapított katonai rendet, pontosan valósítsa meg a Szovjet Hadsereg parancsnokságának rendelkezéseit, mert ez szükséges a hitleristák mielőbbi kiűzéséhez, leplezze le az ellenséges ügynököket, s mindazokat, akik gátolják a felszabadító hadsereg tevékenységét. A felhívások biztosították a lakosságot, hogy a polgárok magántulajdona érintetlen marad, hogy a helyi önkormányzati szervek helyükön maradnak, hogy a papok és hívők tovább gyakorolhatják vallási szertartásukat. Felszólították a földműveseket, munkásokat, kereskedőket, tisztviselőket, folytassák békés munkájukat.

Felhívásokkal fordult a Szovjet Hadsereg a még fasiszta elnyomatás alatt élő magyar lakossághoz is. Ezek a rölapok szembeszálltak a német és nyilas rágalomhadjáratokkal, melynek az volt a célja, hogy félelmet keltsen a lakosságban és ezzel is meghosszabbítsa a német megszállást, amely újabb rablási lehetőséget biztosított számukra. Ha sikerült is sok embert megteveszteniök, a magyar városok és falvak lakossága helyén maradt. Nagy része volt ebben a Szovjet Hadsereg felvilágosító munkájának.

A röpcédulák rávilágítottak a Szovjet Hadsereg felszabadító szerepére, leleplezték a hitlerista hazugságokat és aktív harcra szólították a magyar népet a fasiszták ellen. A Szovjet Hadsereg parancsnoksága által kiadott röplap a következőket mondja:

„A harctéren való megveretésük után a hitleristák harcukban a végső eszközhöz folyamodnak: a rágalmazás és csalás mérgezett fegyveréhez. Álnok hazugsággal rémítgetnek benneteket, csak hogy visszatartsanak attól, hogy átjöjjetek a Vörös Hadsereghez.

Magyarok! Ne üljete fel a hitleristák provokációinak! Ne higgyetek szemérmetlen és hitelét vesztett propagandájuknak. Az oroszok nem olyanok, mint a németek. Nem állnak bosszút a legyőzöttön, nem harcolnak a békés lakossággal. Mi meg tudjuk különböztetni az ellenséget azoktól, akiket erőszakkal vagy csalással kényszerítettek arra, hogy ideig-óráig támogassák a hitleristákat. Igen jól tudjuk, hogy a magyar nép túlnyomó többségében gyűlöli és megveti a német rablókat.

Tudjuk, hogy mostanában a magyar nép arra törekszik, hogy lerázza magáról az idegen elnyomót és a fasiszta hazaárulót.

Ezért a hitleristák a mi közös ellenségeink. Bánjatok el velük ti is úgy, mint adáz ellenségeitekkel.

Üzzétek ki őket!

Üssétek őket, ahol éritek!

Ne teljesítsétek a német fasiszta hatóságok parancsait!

Robbantsátok fel raktáraikat és kaszárnyáikat!

Akadályozzátok meg őket abban, hogy hadianyagot szállítsanak a frontra!

Akadályozzátok meg őket abban, hogy továbbra is fosztogassák országotokat! Akadályozzátok meg őket abban, hogy bármit is kivigyenek Németországba!

Robbantsátok fel és siklassátok ki vonataikat!

A németek maguk is tudják, hogy ügyük elveszett, azt akarják, hogy a hadműveletek lehető sokáig folyanak magyar földön már csak azért is, hogy jobban kirabolhassanak benneteket. Hogy minél többet hordjanak el tőletek a maguk barlangjába.

Ezért saját érdeketekben is kell siettetni a hitleristák kiűzését a magyar földről.

Gördítsetek mindenben akadályokat a hitleristák elé és segítsétek minden tekintetben az előrenyomuló szovjet-csapatokat.

Ezzel is siettetitek a háború megszűnésének idejét magyar földön.⁴²³

²³ Munkásmozgalmi Intézet Archivuma IV—I/1944/4424.

A lakosság zöme nem is menekült el, hanem helyén maradva a Szovjet Hadsereg bevonulása után azonnal hozzálátott a normális élet megindításához, a szovjet katonai parancsnokságok felhívásának megfelelően. A felszabadított területek lakossága maga győződhetett meg a Szovjet Hadseregre szórt fasiszta rágalmak alaptalan voltáról. Mezőberényben a lelkészek rölapot nyomattak, amelyben a még fel nem szabadított magyarsághoz fordulva elmondták, mennyire hazugok a fasiszta propaganda híre, felszólították a lakosságot, ne meneküljön el, hanem forduljon a német megszállók és a nyilasok ellen. Hasonló rölap készült Békésen is. Az egyházak egyes képviselői karácsonyi üzenettel fordultak a magyar katonákhoz. Dr. Bánáss László róm. kat. prépost plébános és dr. Révész Imre református püspök rölapja elmondja, hogy az ország négyötödén már helyreállt a béke és a rend az orosz csapatok segítségével. Felszólítják a magyar katonákat, szüntessék be a vérontást, ne hagyják elhurcolni magukat a magyar földről, térjenek vissza otthonukba.

Ezek a felhívások hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar nép legsebésebb rétegei nem ültek fel a fasiszta propagandának s ha tömegesen nem is léptek a fasiszmus elleni fegyveres harc útjára, nem hagyták el otthonukat, sok értéket megmentettek a jövő Magyarországa számára.

1944 októberében a magyarországi hadműveletek megindulása után Horthy és klikkje számára tovább elodázhatatlan lett a németekkel való szakítás megkísérlése. Tudták, hogy a kitartás Hitler oldalán rendszerük teljes pusztulásához vezet, ugyanakkor abban reménykedtek, hogy a németekkel való szembenállás révén átmenthetik hatalmukat és rendszerüket. 1944. október 15-én Horthy a Szovjet Hadseregtől fegyverszünetet kért. A katonailag elő nem készített, határozatlan, nem mozgósító jellegű kiáltvány elhangzása után a németek elővették utolsó tartalékukat s hatalomrajuttatták Szálasit és nyilas bandáját, akik feltétlenül kiszolgálták német gazdáikat.

A Szovjet Hadsereg rölapjai felszólították a honvédeket, ne teljesítsék a hazaáruló Szálasit klikk parancsait, ne folytassák tovább a teljesen kilátástalan, országvesztő háborút. Október 15-én még nem dőlt el véglegesen a kérdés, sikerül-e Magyarországot továbbra is háborúban tartaniok a német és magyar fasisztáknak. Döntő jelentőségű volt, hogy sikerül-e a magyar honvédséget és elsősorban az 1. magyar hadsereget kezükbe kaparintaniok. Parancsnoka, Miklós Béla vezérezredes, mint láttuk, október 16-án elhagyta csapatait és megadta magát a 4. Ukrán Front parancsnokságának. A Szovjet Hadsereg parancsnoksága lehetőséget nyújtott Miklós Bélának arra, hogy visszatérjen hadseregéhez és azt a németek ellen vezesse. Lehetővé tették, hogy a németellenes harc felvételére vonatkozó parancsát eljuttathassa hadosztály- és ezredparancsnokaihoz és rölapokon közvetlenül fordulhasson a hadsereg egész személyi állományához. Miklós Béla okt. 18-i rölapja többek között a következőket mondta:

„Meg kell menteni a magyar népet attól, hogy elvérezzék a német világhódító tervekért és vissza kell szerezni az ország függetlenségét, kiüzve hazánk területéről a német megszállókat.

Megparancsolom, hogy haladéktalanul vegyék fel a harcot a német megszállók s Hitler magyarországi kéme, a Gestapo magyarországi főnöke, a magát miniszterelnöknek nevező, hazaáruló Szálasi Ferenc ellen. Ahol nincs lehetőség a nyílt harcra, ott oszlojatok kisebb csoportokra és kezdjétek partizánharcot a német banditák ellen. Ha erre sem nyílik lehetőség, szervezeten, századokban, zászlóaljokban, ezredekben menjétek át az oroszok által felszabadított területekre, hogy az orosz sereggel együtt harcolhassunk Magyarorszáig létéért, függetlenségéért és becületéért²⁴

A felhívás nem járt eredménnyel. A magyar hadsereg nagyrésze folytatta a harcot, noha minden tiszt és katona tudta már, hogy a harc óriási károkat okoz az országnak. A német és nyilas erőszak, a megfélemlítés, a fasiszta propaganda hatása, de legfőképp a kezdeményezéstől való félelem, a vak engedelmesség, a felülről való parancsvárás megbénította a magyar katonák és tisztek nagy részének az akaratát. A Horthy rendszer felelősségét a nyilasok hatalomra kerüléséért misem bizonyította jobban, hogy Horthy tábornokainak túlnyomó nagy része október 15. után letette az esküt Szálasi kezébe.

Az október 15-ét követő napoktól kezdve, attól kezdve, amióta nyilvánvalóvá vált, hogy a honvédség nem fordul a Szálasi-klikk és a németek ellen, az agitáció jelszavai ismét megváltoztak. Céljük az volt, hogy elősegítsék a magyar hadsereg bomlását, amely ezekben a napokban és hetekben rohamosan megindult. Azonnal szüntessétek meg az ellenállást az oroszokkal szemben! Nyissátok meg előttük a frontot! Menjétek haza, vagy jöjjetek át a Vörös Hadsereg oldalára. A hadifogságban az élet vár reátok! — mondják a röplapok.

A röplapok tartalmát, az agitáció érveit, a röplapok íróit tekintve azonban új jellegzetességek tűntek fel október 15. után. Első pillanatra szembeötlő vonása a röplapoknak, hogy a Hitler- és Szálasi-ellenes egységfront kiszélesedését tükrözik. A magyar hadsereg több magasbeosztású tábornoka és tiszte állt át ekkoriban a szovjet csapatokhoz. Ezek a tábornokok, a már régebben hadifogságban lévő társaikkal, felhívásokat, üzeneteket intéztek a magyar hadsereghez. Miklós Béla vezérezredesen kívül Vörös János vezérezredes, Horthy vezérkari főnöke, Deseő vezérőrnagy a III. hadtest volt tüzérségi parancsnoka szölkak röpcédulák útján a magyar katonákhoz.

E felhívások kiadása alkalmas fegyver volt arra, hogy a nemzet Hitler-ellenes egységfrontjába belevonják a magyar hadsereg józanul gondolkozó köreit. Függetlenül attól, mi vezette ezeket a tábornokokat a Szovjet Hadsereg oldalára, a felhívások megírására, ezek objektív hatásukban elősegítették a Szálasi-féle magyar hadsereg felbomlását.

²⁴ Rákosi M.: i. m. 304. o.

Új érveket szolgáltatott az agitáció számára a már felszabadított területek hírei. Beszámoltak a röpcédulák arról, hogy megalakult Debrecenben az Ideiglenes Nemzetgyűlés és ez december 22-én kinevezte Magyarországi Ideiglenes Kormányát. Röpcédulákon ismertették az Ideiglenes Kormány nyilatkozatát, amely a többek között a következőket mondta:

„A magyar nép akaratát érvényre juttatva az Ideiglenes Nemzeti Kormány legsürgősebb feladatának tekinti, hogy haladéktalanul fegyverszünetet kössön a Szovjetunióval és mindazokkal a szabadságszerető országokkal, melyekkel Magyarország hadiállapotban van.“²⁵

Röpcédulákon közölték a magyar honvédekkel, hogy Magyarország törvényes kormánya fegyverszüneti tárgyalásokat kezdett a Szovjetunióval és hadatüzent a németeknek. Ha eddig hazatérésre szólították a röplapok a honvédeket, most előtérbe került az a jelszó, hogy ne hagyják magukat elhurcolni az országból, mert az új demokratikus Magyarországnak szüksége van minden magyar emberre.

„Otthon földosztás vár rátok!” — mondja egy röplap. A Szovjet Hadsereghez átment V. hadosztálybeli katonák így írtak bajtársaikhoz:

„Az új kormány megkezdi a földreform kivitelezését, amely a sokszázezer földnélküli és törpebirtokos parasztnak életerős gazdaságot teremt... Bajtársaink! Most könnyű átjönni. Ami nekünk mindannyiunknak sikerült, az sikerülni fog nektek is. Gyertek utánunk. Ha a németek hátravisznek benneteket rabszolgamunkára, már minden késő lesz. Kövessétek példánkat!“²⁶

A röplapok alapvető mondanivalója a háború végéig már nem változott, de a röpcédulák még egy alkalommal: Budapest felszabadításánál különös jelentőséget kaptak. A Szovjet Hadsereg csatasorba állította az érvek egész hadseregét a magyar főváros megmentése érdekében. Ebben a munkában a röpcédulák vitték a főszerepet.

Amikor a Szovjet Hadsereg gyors ütemben előretört Magyarországi területén és egyre jobban megközelítette Budapestet, a fasiszták aláaknázták a főváros hídjait, fontosabb középületeit, erődökké építették ki a sarokházakat. Mint ahogy az egész országot védőbástyául használták fel és kegyetlenül kirabolták, úgy Budapestnek is ugyanezt a sorsot szánták. A Szovjet Hadsereg novemberben és decemberben kiadott röpcédulái újra, meg újra figyelmeztetik a magyar katonákat, ne hagyják elpusztulni szépséges fővárosukat”.

1944 december 25-én a 3. Ukrán Front csapatai déli irányból előretörve a fővárostól nyugatra a Dunáig nyomultak előre, elfoglalták Esztergomot, ahol egyesültek a Dunától északra előnyomuló 2. Ukrán Front csapataival. A Szovjet Hadsereg gyűrűbe zárta Budapestet. A városban

²⁵ Munkásmozgalmi Intézet Archivuma IV. 1./1944/4487.

²⁶ Hadtörténelmi Múzeum Nyomtatványtár — 1974.

mintegy 180.000 létszámú sereg maradt. A Szovjet Hadsereg többszörös túlereje emberben és anyagban eleve kilátástalanná tette a körülzárt csapatok helyzetét. A főváros védelme felesleges véradózatokat, a város történelmi műemlékeinek, a békés polgári lakosság feláldozását, Budapest pusztulását jelentette. Hogy ne következzenek be ez a hiábavaló pusztulás, a 2. és 3. Ukrán Front parancsnokai parlamenterek útján ultimátumot intéztek a bekerített csapatok parancsnokságához. Ugyanekkor magyar- és németnyelvű rölapok ismertették a katonákkal az ultimátum szövegét. Mint ismeretes, a német fasiszták a hadviselés legalapvetőbb elveit is felrúgva, veszett dühükben, 1944. december 29-én moszkvai időszámítás szerint 11 órakor, aljas módon meggyilkolták a szovjet parlamentereket. Másnap röpcédulák ezrei tudatták az egész város lakosságával, a magyar és német katonákkal az aljas gonosztettet.

„A németek meg akarják semmisíteni Budapest milliós lakosságát. Mit törődnek ők a magyar fővárossal, látványosságaival és kulturális értékeivel. A hitleristák aljas provokációval és hitszegő gyilkossággal akarják meghosszabbítani életüket. Azzal azonban, hogy a fasiszta fenevadak elutasítják a szovjet parancsnokság ultimátumát és hogy hallatlanul aljas gyilkosságokat követtek el a szovjet parlamenterek ellen, hosszú időre nem mentik meg bőrüket. A Vörös Hadsereg megsemmisíti és szétzúzza az ellenséget, akármilyen ellenállást fejtsen is ki. Magától értetődik, hogy a teljes felelősség a békés lakosság megsemmisítéséért, a város rombolásáért, a hitleri klikk hóhéraitra hárul.“²⁷

Külön röpcédulán fordult a szovjet parancsnokság a magyar katonákhoz. Rámutatott a rölap arra, hogy a németek azért követték el ezt a bűntettet, hogy cinkosukká tegyék a magyar katonát, hogy kiváltásák a Szovjet Hadsereg bosszúját a magyarok ellen. Így akarták meggátolni azt, hogy a magyar katonák abbahagyják a harcot és átálljanak a Szovjet Hadsereg oldalára. A Szovjet Hadsereg parancsnoksága azonban kijelentette, nem tekinti bűnrészeseknek a magyar tiszteket és katonákat, s az önként átálló honvédek számára továbbra is biztosítja az ultimátumban foglalt biztosítékokat. A németek aljas provokációja nem érte el célját. Budapesten lévő magyar katonák nagyrésze letette a fegyvert, szétszéledt vagy átállt a Szovjet Hadsereg oldalára. Utóbbiak közül mintegy kétezerrel fegyverrel a kézben vettek részt Budapest felszabadításában.

Megkezdődött Budapest felszabadítása. A Szovjet Hadsereg ezután is több ízben fordult röpcédulák segítségével a bekerített csapatokhoz, és az ostromgyűrűk áttörésére bevetett német 3., 6., 23. páncélos hadosztály, „Totenkopf“ és „Wiking“ SS. hadosztály és a 96. gyalogos hadosztály katonáihoz. Ezek a rölapok ismertették a hadihelyzetet, felhívták a katonákat, hagyják abba az értelmetlen harcot.

²⁷ Hadtörténelmi Múzeum Fényképtár -954—11/95/9.

A felhívások a német fasisztákat hidegen hagyták. Nem a hitleristákon múlt, hogy a főváros nem vált egyetlen romhalmazzá, hanem a Szovjet Hadsereg nagylelkű és áldozatos eljárásán.

Február 12-én felszabadult Budapest. Sztálin 1945. február 13-i parancsa megállapította „... a Vörös Hadsereg... elfoglalta Budapestet és kidöntötte a csatasorból Németország utolsó európai szövetségését — Magyarországot.“

* * *

A Szovjet Hadsereg agitációs tevékenysége nagyhatású fegyvernek bizonyult. Nagyhatású volt, mert megmutatta az igazságot a magyar katonáknak és az egész magyar népnek. Erejét az biztosította, hogy a szavak mögött tények álltak, az ígéreteket tettek követték. A Szovjet Hadsereg agitációs munkája erősítette a magyar demokratikus erőket, segítette az antifasiszta fegyveres harc kibontakozását. Hozzájárult ahhoz, hogy a lakosság aktívan szembeszállt a német-nyilas kiűrésével, helyén maradt és azonnal hozzákezdett a munkához, a lerombolt ország felépítéséhez. Az a sokezer magyar katona, aki a felhívások hatására tette le a fegyvert, nemcsak a saját életét mentette meg, de hozzájárult a háború megrövidítéséhez is. Azok a magyar katonák, akik e politikai nevelőmunka eredményeképpen ragadtak fegyvert a fasiszmus ellen, harcukkal elősegítették az új Magyarország megteremtését.

A Szovjet Hadsereg felvilágosító tevékenysége ilyen módon járult hozzá hazánk felszabadításához.

